

ЕЛЕМЕНТИ АУТОПОЕТИКЕ СЛОБОДАНА РАКИТИЋА И ВИДОВИ КОСМИЧКОГ

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

*Филозофски факултет у Косовској Митровици, Србија,
E-mail: nikolacvetkovic7@hotmail.com*

Резиме: У уводу се указује на етеризам, метафизичку сету, песнички естетизам, херметичност и тежњу ка интегралној поезији Слободана Ракитића. Томе се посвећује одговарајућа пажња и када се анализирају видови његове аутопоетике, уз одговарајуће назнаке о његовом односу према неосимболизму. Други део рада се бави космичким темама и мотивима, са посебним освртом на песму *Дуга* и слојевиту васионску симболику у том контексту.

Кључне речи: аутопоетика, космичко у поезији, херметичност, неосимболизам, небеска дуга, песничка самоиронија

Слободан Ракитић је истанчани мисаони субјективни лиричар, осмишљене езотерије и метафизичке сете раскућеног дома и света, склон песничком естетизму, елегичности, и помало апстрактном и херметичком певању. Његова суздржано рефлексивна лиричност унеколико је блиска Стевану Раичковићу¹, са смислом за историјско димензионирање, неговање традиционалних вредности, (сонет)², које надограђује модерним изразом и елементима (нео)симболизма. Меланхоличном лирско-интимистичком придодаје религиозно и богољубиво³ у тежњи да открије вековечна

¹ Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, (треће, проширено издање), Просвета, Београд, 2002, стр. 1218.

² Иван В. Лалић сматра да Ракитић нуди још један „доказ о чудесној, протејској виталности ове форме (сонет), коју доживљавамо као један златан рез облика песничког саопштења“.

³ Ракитићево певање тематско мотивски и обликовно стваралачки кореспондира са старом богослужбеном књижевношћу“.- *Ко је ко – писци из Југославије* – приредио Милисав Савић, Ошишани јеж, Београд, 1994, стр. 218.

суштаства живота и смрти. Обузет је васколиким сном о недомашном савршенству, прижељкујући, као и њему блиски неосимболисти, једну врсту интелектуалног песничтва, и на ширем поетичком плану, уз утемељење у свеколику српску духовност екуменске усмерености.

Половином седамдесетих година прошлог века, Слободан Ракитић је, са групом лиричара, коју су чинили: Драган Колунџија, Вито Марковић и Мирјана Вукмировић, гостовао у Лесковцу. За ту прилику написао сам следећу најаву за песника *Рашких напева* (1968) и *Земље на језику* (1973).

Слободан Ракитић се огласио у нашој поезији инспиративном и узноситом поетском речи која је нашла своја изворишта у богатој и разуђеној песничкој традицији и борби за националну опстојаност. За њега је карактеристична обузетост вечним поетским темама (љубав, свеживотност, смрт) којима придаје нов смисао и значења, што у свему одговара модерном сензибилитету. И онда кад помало миљковићевски пева о анђелима – он говори о трагици човековог постојања, о његовим метаморфозама и битисању у овим нашим ломним балканским просторима колективне погибелности. Музика и ритам његовог стиха носи у себи чудесно опојство и милозвучност. Класичној поетској фактури Ракитић придаје сазвучја и ритам новог времена које тек у магновењу разазнајемо.

ВИДОВИ РАКИТИЋЕВЕ АУТОПОЕТИКЕ

У скоро тестаментарном аутопоетичком тексту *Земља на језику*⁴ Слободан Ракитић на синтетички начин резимира свој однос према Бранку Миљковићу и неосимболизму, уз шире сагледавање из угла и перспективе своје генерације. У том контексту се експлицитно одредио и према *песничком естетизму* и једној врсти апстрактног и *херметичног певања*.

Када је реч о естетизму, Ракитић је полазио од чињенице да је естетско само по себи својство света, па самим тим и песничког дела, које треба да буде хармонично, симетрично и конзистентно. Песнички естетизам је, по Ракитићевом мишљењу, усмерен на уметничке и композиционе законитости што у основи граде и стварају идеалне односе и песничке облике. А песничко остварење приказује универзално суштаство света и лирског бића, изражавајући унутрашњу нужност, кохерентност и узвишеност уметника.

Кругу песника којима је припадао и Слободан Ракитић, у једном периоду стваралаштва, био је доста близак особенији вид *апстрактног и херметичног певања* – како сам прецизира. Под снажним утицајем Бранка Миљковић, једног од најзнаменитијих песника друге половине XX века, па

Слободан Костић, на другачији, самосвојан начин, са више богослужбености и дочаравања *фантазмагоричне* историје, митског и култног, поје у *Покајничким песмама* – Манастир Светог Прохора Пчињског, Врањогорски свитак, 2000.

⁴ Слободан Ракитић, *Земља на језику*, Лесковчанин, децембар 1997 – март 1998. стр. 3.

донекле и у почетку новог миленијума и неосимболистичке поетике у целини, Ракитић и њему сродни песници, у духу херметизма, избегавали су оне сасвим конкретне и очигледне садржаје и у свему јасне мотиве, прибегавајући тајанственим, апстрактним, тешко ухватљивим мотивима, концентришући се на сугерисање⁵ смисла, и то бранковско–стражиловском мелодијом, склопом речи, песничком метафориком. Код њих је доминирала склоност ка затвореном изразу, разуђеној симболици и ономе што је могло деловати езотерично и тајанствено. У тој тежњи ка својеврсној „затворености“, схваћеној као нарочит облик комуникације, међу узајамно блиским, није их у већој мери занимала приступачност широј читалачкој публици.

Ракитић и њему сродни песници, у тој фази развоја, настојали су да уобличи језички израз сачињен од особених загонетки, метафора и тропа, избегавајући једнозначни говор, тражећи слојевитију симболику и вишезначни, на моменте необични зачудни поетски исказ. Херметичне песме напуштају и клоне се непосредне комуникације са светом и више су упућени на саморефлексију; реч више није о мимезису, већ о форми која посредује унутрашње садржаје, фоничност речи и звуковност која се међу њима успоставља, значајнија је од једнозначних знакова комуникације. Херметичним се именује језик употребљен на посебан начин, што својом „неодређеношћу, вишезначношћу, звуковношћу, равнодушношћу према смислу и сл. тежи успостављању текста који неће бити пуко подражавање исечака стварности“⁶.

Вредно је помена да је нешто пре Ракитићевог доласка у Београд, Бранко Миљковић објавио поетички есеј *Херметичка песма*⁷, који је Ракитић с пажњом читао и стваралачки промишљао. Поред начина како настаје херметичка песма, Миљковић упућује на савесно и надахнуто истраживање речи и на *веровање у вербалну јаву*. „Херметичка песма је настала из непоколебљиве вере у људски говор, који је највећа и неотуђива људска стварност. Све је замењено речима и ништа при том није изгубљено“⁸. Поред

⁵ Хуго Фридрих, у одељку *Сугестивно певање које се не да разумети*, указује да код поменуте херметичне врсте певања „језик више није у функцији саопштавања одређених ствари. Саопштавање претпоставља заједништво с оним којем се нешто саопштава“. - Хуго Фридрих, *Структура модерне лирике – Од средине 19. до средине 20. века*, Светови, Нови Сад, 2003, стр. 129.

⁶ Ханес Фрике, *Херметизам, у Лексикону савремене културе – Теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, приредио Ралф Шнел, Плато, Београд, 2008, стр. 222.

⁷ Б. Миљковић, *Херметичка песма*, Књижевне новине, мај 1958. – Наведено према: Б. Миљковић, *Песме* (Избор и предговор Петар Џацић), Просвета, Београд, 1965, стр. 126-128.

⁸ У наставку Миљковић пише: „Реч р у ж а , на пример, уместо свих краткотрајних баштенских ружа; та реч у песми процвета, и има свој мирис, и боју своју има коју

овог есеја, Ракитић је у *Младој култури* или другде помно читао Миљковићев есеј *Поезија и облик*⁹, чији почетни став: да поезија није *именовање ствари које нас окружују*, „она је стварање“, на известан начин поетички интерпретира и продубљује. Поготову гледиште да поезија и када полази од видљивог, она то *дематеријализира и чини невидљивим*. У неким видовима поетике Слободана Ракитића, видни су одјеци из Миљковићевих програмских текстова, на пример *Песник и реч*¹⁰, или *Искушење поезије*¹¹, *Поезија и истина*¹², *Поезија и оптимизам*¹³ и др.

Ракитић истиче неку врсту *интегралног песништва*, што је појмовно блиско концепцији *интегралног (целовитог) сликарства* знаменитог београдског уметника Леонида Шејке¹⁴. Под интегралним песништвом Ракитић подразумева идеал обнове оне дубље песничке традиције, што кореспондира са средњим веком, историјом и литургиским текстовима. Он је то извео из индивидуалне, неприказиване, апстрактне и херметичке лирике; као и из хуманистичког схватања света што обједињује и спаја етику и естетику (Хајдегер). У томе су садржани и извесни елементи руске православне мистичке традиције, али и парадоксална сучељавања модерности и баштињења поезије која се у извесном смислу приближава молитви.

Према Слободану Ракитићу, интегрално песништво настоји да изрази целину виђења стварности, васцеле природе и визије света и живота. Интегрална песма се постиже и остварује посвећеношћу чину певања, односно певању што је слично, блиско једној особеној врсти молитве. Уз то, лирика тежи неком виду полиматеријалности, када се спајају, сажимају, интегришу оно унутрашње духовно у песнику и спољашње, оспољено. Тако се, прелази сложен и деликатан пут од неосимболизма, преко узвишеног песничког естетизма, апстрактности до једне врсте интегралног песништва. Да закључимо: свеукупна животна песничко-стваралачка књижевна делатност представља се и приказује *интегришуће*, скупно, збирно уметничко самоостваривање и дело. Појединачне збирке песама, књиге есеја, трактата, чланака, записа, само оличавају видне и делотворне трагове интегралне (целовите) донекле противречне и врло комплексне *уметности живота*, што је веома тешко херменеутички изложити и саопштити.

Тако, уз наше нешто шире експлицирање Ракитићевог виђења самосвојне врсте херметичког певања одлучно саопштава: „Наравно, то нас је *држало*

јој дају њени самогласници пуни пигмента што их је открио Рембо, после Малармеа највећи мајстор херметичког стиха“.

⁹ *Млада култура*, 1957.

¹⁰ *Видици*, децембар 1955.

¹¹ *Дело*, 1957.

¹² *Књижевна трибина*, Загреб, 1959.

¹³ *Књижевне новине*, март 1960.

¹⁴ Мишко Шуваковић, *Појмовник сувремене умјетности*, Загреб, 2005, стр. 278.

кратко време“¹⁵, истиче он, у погледу трајања, прожимања и креативног испуњавања. И одмах потом критички додаје како Миљковић и његова генерација „нису успели да се остваре као права песничка школа и покрет у оном смислу какви су били надреалисти, симболисти или футуристи“. То је у бити тачно и прихватљиво, иако су неосимболисти имали књижевни манифест у *Младој култури*, са више индивидуалних програмских текстова¹⁵ а поседовали су и поприличну тематску блискост, као и идејно, програмско и стилско језичко јединство.

Међутим, донекле је дискутабилан Ракитићев став да се неосимболизам углавном „угасио на самом почетку“. Према тврдњи Михајла Пантића, с краја прошлог века, „са сигурношћу се може рећи да се новија историја те (српске) поезије претежним својим делом своди на генезу њене симболистичке, а доцније и неосимболистичке поетичке магистрале (подвукао М.П.)¹⁶. После Другог светског рата, напомиње он: долази до новог буђења модернизма, „а одмах потом и појава неосимболизма“¹⁷.

Истини за вољу, након Ракитићевог наглашавања да се неосимболизам угасио, сам додаје да су у поменутој *Младој култури*, припадници неосимболизма објаснили своје „песничко вјерују, заложивши се за неку врсту интегралног песништва“.

Следећи књижевно-историјску развојност модерне српске литературе Ракитић указује да су се пре неосимболиста, појавиле три веома значајне књиге (чије наслове не помиње) и три значајна песника: Миодраг Павловић, Васко Попа¹⁸ и Стеван Раичковић¹⁹. У исто време, наставља Ракитић: стваралачки су деловали предратни песници Десанка Максимовић, Десимир Благојевић, Оскар Давичо, Душан Матић и др., набраја најеминентнија имена нашег песништва и разложно и мудро закључује како су имали иза себе „велико песничко искуство и сјајну песничку традицију“, којој одаје пуно признање. Ту изражава жаљење што неки наши знаменити песници још нису били враћени и присутни у нашем књижевном простору. При том

¹⁵ Поменимо само неке: Драган М. Јеремић, *Неосимболизам хоће да изрази симболе нашег времена*; Бранко Миљковић, *Неосимболизам не треба бркати са симболизмом*; Милован Данојлић, *Тражимо светлост при којој се може писати, сазнавати и волети*; Драган Колунџија, *Неосимболизам значи младост* и др.

¹⁶ М. Пантић, *О једној заједничкој црти српских симболиста и Бранка Миљковића*, Летопис Матице српске, децембар 1999, књ. 464, св. 6, стр. 968.

¹⁷ Исто, стр. 968.

¹⁸ По свој прилици у питању је Павловићева збирка *87 песама* (1952) и *Кора* Васка Попе (1953). У *Југословенском књижевном лексикону* је записано да је Павловићева појава, као и појава Васка Попе, „у домену послератне српске поезије означавала нову етапу у модернизацији песничког израза“.- Матица српска, 1971, стр. 393.

¹⁹ Ракитић је за разлику од других, Павловићу и Попи с доста разлога придружио и Стевана Раичковића, истанчаног лиричара бранковско-стражиловске традиције и оријентације. Можемо претпоставити да је мислио на Раичковићеву збирку *песама Касно лето* (1958).

наводи Дучића, који је био потиснут, потом Растка Петровића и Милоша Црњанског, што су се нашли у емиграцији. Помиње и песнике између два светска рата, уз констатацију, да је то била „веома разнородна песничка генерација.“²⁰

Према Ракитићу, уследиле су наредне године у којима је свако „од нас отишао својим песничким путем“. И ту се изјашњава о томе, како је осетио мањкавост такве једне поетике „каква је била неосимболистичка „па се у каснијим песничким остварењима, како сам каже, ослонио чвршће „на нашу песничку традицију, мада не на ону непосредну, претходећу, него много дубље, на ону кореспондентну са нашим Средњим веком, са историјом, „*чак са нашим литургијским текстовима, идиомима наше религиозне поезије*“²¹ (подвукао Н. Ц.). Као пример такве духовности наводи своје књиге *Земља на језику* и *Свет нам није дом*. За потоњу књигу истиче да је представљала прекретницу у његовом стваралаштву, али и раскид са „симболистичком односно неосимболистичком поетиком...“

У наредном периоду, по сопственом признању, „ослања се на темељне историјске садржаје“. И то на оне што су суштински значајни за сам песнички рукопис с једне стране, и за доживљај савремености с друге. Тада му се учинило како се може сачинити *синтеза, spoj између историје и савремености*.

Ракитић, у наставку примећује, да у то доба националне теме нису биле на високој цени, јер се на свесрпско и национално гледало са подозрењем, па се жали, како је управо пре тога имао невоља и проблема због књиге *Рашки напеви*. А онда, разложно примећује: да националне и историјске теме, поготову уколико се не искористе на адекватан начин, могу бити баласт и оптерећење књижевном делу. Међутим, оне могу бити и врело и извориште, уколико се има у виду да смо „деценијама живели ван своје историје, без историје“ и скоро свега онога што је чинило саставни и неодојиви део наше националне културе, идентитета и друштвено-историјске *самобитност*.

И овде се поново враћа књизи *Земља на језику*, према којој је и насловљен његов аутопоетички текст. При том, додаје и књиге *Потомак*, чијом ћемо се симболиком делимично позабавити. У том контексту издваја посебно дела: *Основна земља* и *Тапија у пламену*, чија је основна тематско-мотивска преокупација – к о с о в с к а! Неке од тих песама визионарски су најавиле драматична збивања на просторима наше јужне покрајине. „ На жалост, песници имају тужну сатисфакцију да им песме наговесте нешто што ће тек уследити“. Такав је случај и са песмама у поменутиим *Рашким напевима*, насталим деценију и по раније. У тим збиркама антиципиране су велике драме страдалаштва и трагедије на Косову и Метохији, пошто им је запретило *да ће остати без своје основне земље*.

²⁰ С. Ракитић, *Земља на језику*, стр. 3.

²¹ Исто, стр. 3.

То му је био повод и разлог да се присети Десанке Максимовић и њене изузетне песме *Грачаница*; јер је кнегиња српског песништва, у стиховима просто завапила: „шта да се ради са Грачаницом: да ли да се премести на Тару, или у каленићку порту?“ Поменутој песму оцењује као сјајну лирску парадигму једног драматичног времена, стања и расположења што дубоко карактерише и означава нашу духовност.

У завршном, исповедном аутопоетичком пасусу, напомиње да се унеколико удаљио од поезије и литературе, „али не сасвим“. *Одржавам неки свој континуитет*, и са поносом наглашава да су му код *СКЗ*, *Дечјих новина*, *БИГЗ*-а и Агенције *Драганић* – изашла Изабрана дела у пет томова; од којих три чине књиге поезије и две есеја. Али су ту и два сасвим нова наслова, изабрани сонети под насловом *Душа и спруд*, и есеји *Облици и значења*, па најављује, књигу под насловом *Песме о љубави и сиромаштву*.

У овој искреној аутопоетичкој исповести, Слободан Ракитић назначавач своје основне развојне етапе, стваралачки однос према оној дубљој, изворној песничкој традицији, што унеколико додирује средњовековље и литургијско певање, које је настојао да креативно приближи нашој савремености, уграђујући се целим бићем у животворне токове српске литературе.

КОСМИЧКЕ ВИЗИЈЕ И СИМБОЛИКА НЕБЕСКЕ ДУГЕ

У лирици Слободана Ракитића учесталије се појављују космичке теме и мотиви, вазда прожети вишезначном васионском симболиком. Када пева о љубави, помиње су *сјај звезда*²², потом *савезежја* над крововима, те *васељена* („Кад мене и овај час“), па у „Лауди“ (*Небески двори у светлости / И дом будући – васељена*); а онда питање: где је кућа – *где Млечни Пут*. У песми „Кише“, која је бескрајна²³ и свуда присутна: *У глави – мртва сунца греју*, ту су и хиљадострука *небеска чуда*; *у кули од месечине* - спи госпа, али се та *кула небеска руши*, и да не набрајамо више.

У Ракитићевом надахнутом певању о природи, свету, животу и људском постојању, као и о земљи, дрвету, плодовима, берби, ведрини и др., сустичу се разнолики космички симболи и ентитети²⁴. Стихови о берби опевају висину, земљу што тежи ко плод без мере и „сабира свог бића тмину“. Наредна песма „После буђења“²⁵ у знаку је слике на уранку, јутарње звезде, Пламног Крова и обасјања. Кад пева о ведрини, причује се бескрај хучног океана, мркну сенке времена и „Горе гладне звезде ведрине“; у наредним

²² Сл. Ракитић, *Свет нам није дом*, Просвета, Београд, 1970, стр. 12; 27; 19; 20; 29; 57; 60.

²³ У *Речнику кише* Патрика Бомана (*Службени гласник*, Београд, 2011, стр. 143) истиче се да све може да буде симбол кишног облака, отежалог од плодноне воде, преко дима запаљене траве, жртвене ватре или огњишта....

²⁴ Сл. Ракитић, *Песме о дрвету и плоду*, Просвета, Београд, 1978.

²⁵ Исто, стр. 5 и 6.

песмама *слике земље су у муњи, па душа земље у бићу и огањ преко свода*. Ту су и песме о *дуги*²⁶, *црној дуги (Бити другде)* озрачене васионском симболиком, којом ћемо се детаљније позабавити.

Дуга, као небеска оптичка појава, раскошним спектром боја (црвена, наранџаста, жута, зелена, плава, тамноплава и љубичаста) привлачи општу пажњу и доста често лирски обузима и инспирише песнике. Тако је у неким цивилизацијама добила митолошко значење и тумачење, на пример у словенској народној традицији²⁷, а скоро свуда, „представља везу између небеског и земаљског света“²⁸

Дуга се стручно одређује као лук спектралних боја што се виде у облаку са мноштвом водених капљица када их обасја Сунце, и то са супротне стране. Тада настаје преламање сунчевих зрака кроз кишне капи које онда имају функцију оптичке призме²⁹. Поред тога, она оличава преображење; различита стања свести; сусретиште између неба и земље; „мост или међу између овог света и раја“³⁰.

Небеска дуга, у истоименој песми Слободана Ракитића је *црна*³¹. У тој боји таме смрти, очајања, јада и *заторности* појављује се и у сонету *Бити другде*³². Насупрот разнобојном спектру дуге: црвена, наранџаста, жута, зелена, плава, тамноплава и љубичаста, у Ракитићевим стиховима, јавља се као порицање боја и повезује с првобитним неманифестним, недиференцираним стањем³³.

У почетним стиховима: *Сав простор већ је пун / игре и привида* – простор означава васељенско средиште неба и земље, као и могуће играво општење међу њима³⁴. И он је испуњен поигравањем што је нека врста дијалога човека с невидљивим³⁵, и *привидом*, у погледу варљивих слика и представа што не одговарају стварности:

²⁶ Исто, стр. 33.

²⁷ *Словенска митологија – енциклопедијски речник*, Zepher Book World, Београд, 2001, стр. 167.

²⁸ Патрик Боман, *Речник кише*, стр. 76.

²⁹ У лексикографским изворима за дугу се истиче: да сунчани зраци (што падају под одговарајућим углом), „најпре се, улазећи у капљице, ломе, затим у унутрашњости једанпут или двапут рефлектују и излазећи поново ломе. Због различитог индекса преламања за разне боје, бела ће се светлост распасти на своје компоненте и посматрач види дугу у облаку...“ – *Енциклопедија Лексикографског завода 2*. Загреб, 1956, стр. 420.

³⁰ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Нолит, Београд, 2004, стр. 39. (фототипско издање).

³¹ Сл. Ракитић, *Песме о дрвету и плоду*, стр. 33.

³² Исто, стр. 56.

³³ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола - митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 76.

³⁴ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 138.

³⁵ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 201.

„Једном се век кида!
Од Сунца – већи трун!“

У игри³⁶ и варљивом привиду садржано је нешто магично, што успоставља неку врсту прелаза и моста између песничке имагинације и стварности / нестварности. Сфера простора, игре и привида, сродна је сну и фантазији, а у вези је и са стваралачко истраживачким, уметничким, поетским па и музичким, али и са ритуалним, магијским и симболичким³⁷. Па се тако и век (вековечје) кида, јер је од васионског сунца, тог *срца васељене* и његове врхунске моћи, већи онај мајушни, ситан мрвичави трун³⁸.

Наредна, драматски набојита, страдалничка и јадом испуњена строфа почиње стиховима:

„Пуца и јака нит,
Све дубљи ми је пад“.

Овде је реч о пуцању животне, егзистенцијалне, људски усудне и судбинске нити, коју испреда и тка божанска, надземаљска моћ³⁹. И она, код песничког субјекта, некада јака, сада свиснућем пуца, па је животни пад и сустајање све дубље. Тај пад је затварање у сопствени индивидуални и материјални свет; са дубином пада догађа се и заборав властитог порекла и природе⁴⁰.

Из следећих стихова сазнајемо да је песникова душа сва опхрвана врло *тешким јадом*, осећањем патње, неподношљивог бола и туге:

„Душо, твој тешки јад
Земаљског свег је сит“:

У тој јадомори, песнички субјект је сит свега земаљског, припадајућег овом свету, овоземаљском, што је супротно небеском, које ниједан смртник не

³⁶ Н. Цветковић, *Поетика игре у књижевности за децу*, у књизи *Тумачење књижевности за децу I*, Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2003, стр. 38-48.

³⁷ *Лексикон савремене културе, - теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, Београд, 2008, стр. 238.

³⁸ У нашој лексикографији бележи се израз: *ни труна, ни за трун*, са значењем *ни мало, ни мрве*.

³⁹ *Речник симбола – приредили Крсто Миловановић и Томислав Гаврић*, Народно дело, Београд, 1994, стр. 333.

Према Џ. К. Куперу, у традиционалној симболици, нит је оно што спаја свемир и од чега је он саткан. „Симболика сједињујуће нити односи се како на макрокозам, тако и на догађаје у животу човека појединца“.

⁴⁰ *Речник симбола*, стр. 357.

може да досегне; ипак, душа, која према Јунгу, сажима одређене психичке функције, увек има у себи нечег земаљског, страдалничког.

Две завршне строфе, у којима се на иронично-саркастичан начин апострофира *црна дуга*,⁴¹ пуне су апсурда, подругљивости, па и нечег циничног и пародијског:

„Док црна се дуга
Смеје изнад луга
Варка нас судбина“.

У овим стиховима осмишљеним и горком самоиронијом, квинтесенција је Ракитићеве поетске структуре. Она изражава унутрашњу пренапетост у бићу песника и прожима се и црнохуморним, у смислу отпора и побуне судбини, јаду и патњи. Пуно је подругљивости, заједљивог и циничног у смејању црне дуге и то баш изнад луга, који је место огледања и иницијације.

„Варка нас судбина“, наглашава песник Ракитић, који на њу народски гледа као на предодређеност од неке надземаљске силе за збивања у човековом животу⁴², укључујући и смрт, усудност, коб.

У завршној строфи, иронија и црнохуморност долазе до најпунијег израза:

„Свему се смрт смеје,
Кап палу са стреје
То дозва дубина“.

Ракитић, у дубоко промишљеној поенти песме *Дуга*, са пуно хуморно-ироничног, што прелази чак и у сарказам, пева о смрти која се свему смеје. Ругање и опака заједљивост овде се згушњава, сабија, и симболизује основни садржај, штавише разлама просторно-временско (кап са стреје) и поновљено призивање дубина, истичући апсурдност свега. При том, догађа се спајање и прожимање хуморно-пародијског и циничког, са страховним, бесмисленим и nihilистичким, (дубина и понорност личног сустајања и клонућа и несмислени, апсурдни пад капи са стреје). Улога цинично-пародијског у наведеним стиховима о *црној дуги*, смеху смрти и дозивању зјапљивих дубина, има и извесну критичку и самокритичку ноту, са циљем да пробуди сусталу свест и укаже на општију друштвену хипокризију, уз помоћ поетски-ритмичног, лирски мелодиозног и естетски сазнајног. Према Роберту П.

⁴¹ О учесталости придева *црн*, у Ракитићевим стиховима (*Тапије у пламену*) прецизно и илустративно пише Росић, истичући: гласници црни, црн змијски свлак, гласници црни, црном писаљком и др. – Тиодор Росић, *Космички мотиви у поезији Слободана Ракитића*, Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба VIII“, Публ. Астрон. друштва „Руђер Бошковић“, бр. 16, 2016, стр. 621.

⁴² Занимљиво је да је Јунг судбину унео, уградио у свој теоријски систем, и то укључујући космички ниво, као фиксираност судбине у будућности.

Ворену, песник „доказује своју визију тиме што је подвргава ломачи ироније - драми своје структуре“⁴³.

Док се црна дуга подругљиво смеје изнад луга⁴⁴, изнад пепелишта, са пуно подсмешљивости, а судба се варкаво и прикривено поиграва, песник у стваралачкој обузетости прелази на нешто што сличи свеобухвату и *тотализацији смрти*, која се *свему смеје* (подвукао Н.Ц.). И ту је поново *над* обурвавање и призивка, *дозив дубина*. Пад, песнички фигуративно означава посустајање, губитак физичке и моралне снаге, те занемаривање дела сопствене личности и природе. За Ричарда Рортија, вазда је присутна привременост описа стварности и не постоји терминологија којом би се могао дочарати исцрпан и потпун опис света. Песник ироничар, у овом случају, може да сматра како је човек само „мрежа веровања и жеља, лишена средишта“⁴⁵.

У Ракитићевој поезији су наглашени: црnilo, силе мрака и тмине, са метафизичким призвуком; ту је тама смрти, очајање, заторност, јад, са изразитим симболичким значењем. На то је студиозно указао Тиодор Росић, педагошки и студијски радник, песник и есејиста, који међу првима пише о васионским мотивима у поезији Слободана Ракитића⁴⁶. Он продубљено указује на видове деструкције средњег, земаљског простора, на победу и надвладавање подземног света смрти, тавнила и хтоничних призора⁴⁷. Црnilo, код Ракитића, истовремено означава и васколико време и то оно окрутно, неумитно и ирационално, повезано са социо-политичким и општедруштвеним клонућима и сустајањима, али и са песниковим метафизичким обузетостима и визијама.

Као и код небески недостижног Његоша, и у Ракитићевом певању, атрибут црн, често иде уз именицу дуга, земља, звезда, лед⁴⁸ и сл., па тако песма *Бити другде*⁴⁹ почиње стиховима:

⁴³ Наведено према *Књижевне теорије XX века*, Ане Бужињске и Михала Павела Марковског, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 155.

⁴⁴ Луг се овде помиње у значењу *остатка онога што је изгорело, пепео*. А у Речнику САНУ, у фигуративном виду се истиче: „Оштри луг ироније просипао се ко кабле и кога је захватио, тај је однио трајан спомен“ (Венац, 1903, 392) – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. XI, институт за српскохрватски језик, Београд, 1981. стр. 599.

⁴⁵ Наведено према *Књижевне теорије XX века*, А. Бужињске и М. П. Марковског, стр. 532.

⁴⁶ Т. Росић, *Космички мотиви у поезији Слободана Ракитића*, стр. 613-623.

⁴⁷ Исто, стр. 620.

⁴⁸ Тиодор Росић је навео више таквих примера: црни хлебови, црне пеге, црни лептири, црне пчеле, црне птице, црни дажд, црна шума, и да не набрајамо даље. – исто, стр. 621.

⁴⁹ Сл. Ракитић, *Песме о дрвету и плоду*, стр. 56.

„Говорим црној дуги
О бити само свој“.

Песник се обраћа тој небеској манифестацији, која, поред свега напред реченог, оличава негативан аспект црног, негацију свих боја и повезаност са исконским тминама⁵⁰, али и преображење, као и различита стања свести⁵¹, што се сучељавају и преламају у бићу лиричара, који би да буде *само свој*, али и *неко други*. То да буде самосвојан Ракитић као да је прихватио од Светог Саве који је саветовао: „Право ходи својим ногама и путеве своје исправљај“⁵².

Други се код Ракитића супротставља субјективном „Ја“, а њихов сложен однос се испољава на неколико личних планова, укључујући и друштвени, уз присуство унутрашњих сукоба и антагонизама. Може се претпоставити да је Ракитићу, као песнику и есејисти, био знан став Жака Лакана: да бити свој, постоји углавном кроз *другог* и *другост*; присутно је, ако препознајемо *Другог* лакановски гледано, појединачно песниково „ЈА“, окренуто са жељама према Другом. Хтење да се буде неко други, не значи да се буде и други човек, већ је „*Други недостатак у мени*“, закључује Лакан.⁵³

Аутопоетика Слободана Ракитића је веома сложена, разумејена и у неким видовима унутрашње сучељена и иде од богате традиције и афирмације субјективног лиризма, преко астралног етеризма, углађеног естетизма, до настојања да се досегне интегрална поезија, унеколико попут појединих припадника *Медиале*, који су тежили интегралном сликарству. У првом већем делу рада захватамо и преиспитујемо поменуте аутопоетичке аспекте, које он сам саопштава, са подоста нијансирања, узајамног преплитања и суптилности.

Наша истраживања културно-историјском методом, као и текстуално сликовном и симболичком анализом, показују да је Слободан Ракитић у великој мери окренут васионским мотивима, астралним узлетима, макрокосмичком и микрокосмичком, у сталном узајамном преплитању. Песма *Дуга* испуњена је мраком и тавнилом, тешким судбинским јадом и посустајањем, као и опором и горком песничком самоиронијом. Црна дуга се јавља и онда када он хоће да буде *само свој*, и негде другде, у бежању од земаљских невољштина. Васионска симболика у његовом певању, у пуном је сагласју са његовом концепцијом метафизике, обогаћене рефлексивношћу.

⁵⁰ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 76.

⁵¹ *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, стр. 146.

⁵² Владимир Назор каже: „Будимо варвари,
Ал' будимо своји!“

А Весна Парун: „Буди прљав. Буди гладан
(...) Али буди свој“.

⁵³ Наведено према *Књижевне теорије XX века*, стр. 72.

**ELEMENTS OF THE AUTOPOETICS OF SLOBODAN RAKITIĆ
AND TYPES OF COSMICAL**

The introduction points to etherism, metaphysical melancholy, poetical aesthetics, hermeticism and the tendency toward Slobodan Rakitić's integral poetry. To this is given due attention and when analyzing the forms of its autopoetics, with appropriate indications of his relation to neo-symbolism. The second part deals with cosmic themes and motifs, with a special emphasis on the poem *Rainbow* and the layered cosmic symbolism in this context.

Key words: autopoetics, cosmic in poetry, hermeticism, neosymbolism, heavenly rainbow, poetic selfirony